

המשבר הפוליטי מעמיק: הבחירות לבית העליון ביפן

23.07.2025 | יוסף רוזן | written by

מפלגת השלטון ביפן יכולה לראות בבחירות הללו כהזדמנות אחרונה לריענון אמיתי, כל עוד האופוזיציה עדיין חלשה ומבוזרת.

התקיפה האמריקאית באיראן [?] דיני המלחמה והלקח הישראלי

23.07.2025 | ד"ר רפאל ביטון | written by

עיקרי הדברים

- החלטת הנשיא טראמפ על תקיפה באיראן היא גם בעלת משמעות משפטית רבה.
- במשפט הבינלאומי ישנה מחלוקת אם זכות ההגנה העצמית מאפשרת תקיפה מקדימה רק נגד תוקפנות שמימושה החל (סיכול), או בנסיבות מסוימות גם לשלילת יכולות ופוטנציאל תקיפה (מניעה).
- בתקיפת הכור בעיראק ב-1981 ישראל אימצה מודל של מניעה. גישה זו נתקלה בביקורת קשה, כולל מצד ארה"ב.
- לאחר מתקפת ה-11/9 אימץ הנשיא בוש מודל של מניעה ("דוקטרינת בוש"). בהתאם, ממשל בוש גילה גישה אוהדת לתקיפה הישראלית (שעל בסיס מניעה) של הכור הסורי ב-2007.
- על דוקטרינת בוש הושמעה ביקורת קשה מצד משפטנים בתחום המשפט הבינלאומי.
- התקיפה שהורה עליה הנשיא טראמפ באיראן מחזקת את מודל המניעה כמודל לגיטימי.
- התגובה האירופאית לתקיפות הישראליות והאמריקאיות נגד תוכנית הגרעין האיראנית משקפת חיזוק נוסף של מודל המניעה.
- המסקנה למקבלי ההחלטות בישראל: אין חובה שישראל תאמץ בהכרח את ה"דעה הרווחת" במשפט הבינ"ל. בכל עת שיש היתכנות משפטית לעמדה אחרת במשפט הבינ"ל

שתקדם את האינטרס הביטחוני-מדיני של ישראל § אין לחשוש מלאמץ אותה.

- עמדות שישראל תאמץ, גם בדעת מיעוט, ושמסקפות התנהלות רציונלית של מדינה מאוימת על ידי טרור ומדינות תומכות טרור, ראוי שישראל תתעקש עליהן. לאורך זמן, מתוך היותן רציונליות, הן עשויות להפוך לדעה רווחת בעצמן.

הגנה עצמית ומתקפת מנע

החלטת הנשיא טראמפ על תקיפה אמריקאית של מתקני הגרעין האיראניים היא מהלך בעל משמעות היסטורית בדברי ימי המלחמה. אבל, לתקיפה יש חשיבות גדולה גם מן הזווית המשפטית-ביטחונית. הנייר הזה מבקש להאיר את החשיבות המשפטית הזו יחד עם לקח משמעותי להתנהלות הישראלית בנושא משפט וביטחון.

התקיפה האמריקאית נכרכת בוויכוח ארוך שנים במשפט הבינלאומי בנוגע לחוקיותן של מתקפות מנע. בפשטות, המשפט הבינלאומי אוסר על הפעלת כוח של מדינות בזירה הבינלאומית. יש לאיסור הזה חריגים מעטים. הבולט שבהם הוא הזכות להפעיל כוח בתגובה לתוקפנות. כלומר, מדינה זכאית להפעיל כוח, למרות האיסור העקרוני, אם היא קורבן של תוקפנות, כמו תקיפה שמכוונת נגד שלמותה הטריטוריאלית או ריבונותה הפוליטית.

עד כה, הדברים פשוטים ואינטואיטיביים: מדינה שמותקפת זכאית להפעיל כוח כדי להדוף את התוקפן ולהענישו. אבל, מה דינה של מדינה שלא הותקפה אבל ברור לה שהיא עתידה להיות מותקפת? בנוגע למדינה שכזו יש הסכמה רווחת שבתנאים מסוימים היא אינה צריכה להמתין למכה הצבאית שתכה בה. כלומר, בתנאים מסוימים, מדינה שעתידה להיות מותקפת זכאית להנחית על היריב מתקפת מנע מקדימה.[1] וכאן, המתקפה האמריקאית נכנסת ישירות אל תוך הוויכוח בשאלת המפתח § תחת אילו תנאים יכולה מדינה שעתידה להיות מותקפת להנחית מתקפת מנע?

סיכול או מניעה

הדעה הרווחת בקרב משפטנים בינלאומיים עד לפני שנים אימצה עמדה מגבילה מאוד בנוגע לשאלה זו. בפשטות נאמר שהיא אימצה מודל של anticipation, כלומר מודל של סיכול. באופן עקרוני, הגישה הרווחת ראתה מתקפת מנע כהפעלת כוח חוקית רק אם היא נועדה לסיכול מתקפה שהאויב כבר החליט עליה והחל לנקוט אמצעים למימושה. במידה רבה, מתקפת המנע הישראלית שפתחה את מלחמת ששת הימים נתפסה כמהלך סיכול שכזה במובן של [anticipation].[2]

אל מול הגישה הזו ישנה גישה מרחיבה יותר שלפיה מתקפת מנע מותרת לא רק למטרות סיכול, אלא גם למטרות מניעה (prevention). תפיסת המניעה מתירה מתקפת מנע לא רק לסיכול מתקפה צפויה שכבר יצאה אל הדרך, אלא גם לשלילת פוטנציאל תקיפה מאויב שיש חשש שיממש את הפוטנציאל הזה בשלב כלשהו בעתיד. לעיתים גישת המניעה מתייחסת ליריבים

מסוימים, כמו ארגוני טרור, מדינות תומכות טרור או ביחס להצטיידות של מדינות כאלו בנשק להשמדה המונית. ההבדלים בין גישת הסיכול לגישת המניעה משמעותיים. גישת הסיכול מאפשרת סיכול רק של מתקפה שהאויב כבר החליט להוציאה אל הפועל, ושהיא מיידית. לעומתה, גישת המניעה מאפשרת שלילת יכולות גם אם אין כל ודאות שייעשה בהן שימוש ואין בהכרח ידיעה על שימוש מידי בהן.

על אף העמדה הרווחת המתנגדת למתקפות מנע שעל בסיס מניעה ולא על בסיס סיכול, ישראל תקפה מתקפות מקדימות על בסיס מניעה בכמה הזדמנויות. בולטת במיוחד היא השמדת הכור הגרעיני העיראקי באוסיראק ב-1981. כך גם ניתן להבין את השמדת הכור הגרעיני הסורי בדיר א-זור ב-2007. תקיפת הכור העיראקי המחישה את בדידותה המשפטית אז של ישראל בהקשר של מתקפות מנע. היא נענתה בגינוי גורף של מועצת הביטחון שהתקבל פה אחד, כולל בתמיכת ארה"ב.^[3]

דוקטרינת בוש

בעבר הצבעתי על שינוי מגמה בדיני המלחמה בעקבות מתקפת ה-11/9. עמדות מרחיבות במלחמה בטרור שנדחו בעבר הפכו מקובלות יותר, ואף רווחות. מתקפת ה-11/9 תרמה לשינוי גישה גם ביחס למתקפות מנע. ניתן לחשוב על שני טעמים לשינוי הזה. הראשון הוא שהמתקפה הדגישה את חוסר היכולת להסתמך על מודיעין התראתי באירועים של רגישות מיוחדת להפתעות אסטרטגיות. הטעם הזה חזק במיוחד כשמדובר במתקפות שהוצאתן אל הפועל מיידית, כמו שימוש בטילים או במטוסים מהירים או במקרה של פלישה קרקעית מהירה בטווחים קצרים. במצבים כאלו, הגנה עצמית שתבוא רק בתגובה לתוקפנות המפתיעה עלולה להיות מאוחרת מדי. הטעם הזה חזק גם במקרים של נשק להשמדה המונית. שימוש בנשק כזה לאחר הצטיידות בו עלול להוביל לכך שבהגנה עצמית סטנדרטית כבר לא יהיה ערך. הטעם השני נעוץ בכך שהתגובה האמריקאית הובילה למלחמה בעיראק. בעקבותיה, השמדת הכור העיראקי על ידי ישראל נתפסה בפרספקטיבה היסטורית כמוצדקת וחיונית מכפי שנתפסה לכתחילה.

כתוצאה ממתקפת ה-11/9, הממשל האמריקאי אימץ את "דוקטרינת בוש". בתמצית, הדוקטרינה מכוונת לכך שבנוגע ליריבים מסוימים של ארה"ב, דוגמת ארגוני טרור ומדינות תומכות טרור, אל לה לאמריקה להמתין לחיבור בין כוונותיהם המוצהרות נגד אמריקה ובין הצטיידות ביכולות תקיפה אסטרטגיות. כלומר, בנוגע לאויבים כאלה, ארה"ב של ג'ורג' בוש הבן אימצה מודל מתקפה מקדימה של מניעה, בדומה למדיניות הישראלית.

דוקטרינת בוש עוררה דיון נרחב וויכוח נוקב בקרב משפטנים בינלאומיים.^[4] היא אף זכתה לביקורת נרחבת. לטעמי, עיקרה של הביקורת מופרכת. הציפייה ממדינה להמתין להצטיידותו של אויב תוקפני וטוטליטרי בנשק אסטרטגי שקולה לדרישה לאי-רציונליות. בהינתן שאפשר שרגע המפגש בין היכולת האסטרטגית הזו ובין הכוונה להפעילה לא יזוהה, ובהינתן שנזקי המתקפה

שלא תזוהה בזמן יכולים להיות קטלניים, בלתי הפיכים ואף קיומיים, מדובר בכלל שלא ניתן לצפות ממדינות רציונליות להישמע לו.^[5]

המתקפה באיראן

עתה, ניתן להבין את חשיבות החלטתו של הנשיא טראמפ לא רק בהקשר הביטחוני, אלא גם בהקשר המשפטי-ביטחוני. הנשיא טראמפ אימץ באופן מובהק עמדה של מתקפה מקדימה על בסיס מניעה ולא על בסיס מצומצם של סיכול. הוא חיזק בזה את העמדה הישראלית שעמדה בבדידותה כמה עשורים. בניגוד לביקורת הרבה על דוקטרינת בוש, נראה שפעולתו הנוכחית של טראמפ מתקבלת ללא התנגדות משפטית נרחבת. נדמה שאפילו מדינות מרכזיות באירופה מקבלות את הלגיטימיות של התקיפות הישראליות והאמריקאיות נגד תוכנית הגרעין האיראנית.

סיכום

המסקנה שעל ישראל לגזור מן האירוע היא ברורה. ישראל אינה צריכה להיכנע בהכרח בפני העמדה המשפטית הרווחת בקרב משפטנים בינלאומיים. במקום שבו עמדה רווחת כזו תכפה על ישראל תפיסה לא רציונלית ומסוכנת ^[7] יש לדחות אותה. אין להתרגש מבדידות משפטית של ישראל. יש לזכור שהמשפט הבינלאומי הוא ממילא רק אוסף עקרונות שהתוכן המדויק שלהם מצוי על פי רוב בוויכוח מתמיד ובכפיפות למאזן האינטרסים של המדינות. בהינתן שישראל עומדת לא אחת ראשונה בזמן בפני מצבים ביטחוניים ייחודיים, צפוי שהיא גם תאמץ עמדות משפטיות מתאימות לפני שאר מדינות המערב.

בכל פעם שיש היתכנות משפטית לפרשנות של המשפט הבינלאומי שעולה בקנה אחד עם האינטרס הביטחוני הישראלי, יש לאמץ אותה ולא להכפיף את העמדה הישראלית דווקא לעמדה המשפטית הרווחת. אין להתרגש גם מעמדות שעומדות בניגוד לעמדת טריבונלים בינלאומיים, שממילא ביחס לישראל הם מדגימים הטיה מובהקת.^[6] ובעיקר, יש לזכור שעמדה צודקת ורציונלית של ישראל, אם ישראל תתעקש לאחוז בה ולא תכפיף עצמה מייד לעמדה הרווחת, עשויה להפוך במרוצת הזמן בעצמה לעמדה הרווחת.

[1] מקובל לראות את התקרית בעניין הספינה Caroline כעיגון מוקדם יחסית של הזכות למכת מנע, בתנאים מסוימים.

Waxman, M.C., 2018. The Caroline Affair in the Evolving International Law of Self-Defense. *Matthew Waxman, The Caroline Affair in Evolving International Law of Self-Defense*, (Aug. 28, 2018), *The LawFare Book Review, Columbia Public Law* (Research Paper, (14-600

[2] אף על פי שפתיחת מלחמת ששת הימים על ידי ישראל נתפסת כדוגמה מובהקת למכת מנע "סיכולית", ישראל ראתה בה אז דווקא מימוש של הגנה עצמית "רגילה" אל מול אסופת מהלכים

[3] (SC Resolution 487 (1981)). העובדה שהעמדה הישראלית בנוגע לתקיפת הכור העיראקי תאמה במידה רבה את העמדה האמריקאית המשתקפת מהתנהלותה במשבר הטילים של קובה, לא חילצה את ישראל מן הבדידות המשפטית הזו.

[4] על הוויכוח בנוגע לדוקטרינת בוש ועל ההבדלים בין מתקפה מקדימה לסיכול או למניעה, ראו לדוגמה רפאל בן-ארי, דיני שימוש בכוח, רובי סיבל, משפט בינלאומי (תשע"ו-2016), 352-333, 345-341.

[5] על הגידול בתמיכה ברעיון המניעה שבבסיס דוקטרינת בוש, ראו:

Dombrowski, P. and Payne, R.A., 2023. The emerging consensus for preventive war. *Survival*, pp. 115-136.

[6] רפאל ביטון, בתי הדין הבינלאומיים ☐ בעיה אסטרטגית מדינית-ביטחונית ולא משפטית, מכון משגב לביטחון לאומי (<https://www.misgavins.org/bitton-international-courts>) ((28.02.2024).

לקראת ביקור נתניהו בארה"ב: כגודל ההזדמנויות, כך גודל האתגרים

written by מאיר בן שבת | 23.07.2025

נתניהו וטראמפ ייפגשו בווינגטון כדי לערוך את סיבוב הניצחון על איראן ולהתניע את התוכנית לשינוי פני האזור. המשימה: לא להתפשר מול האויבים, אך לא להחמיץ את ההזדמנויות.

הזדמנות היסטורית לגיבוש "מזרח תיכון חדש"

23.07.2025 | זכי שלום | written by
ועידת מנהיגי ברית נאט"ו מסמלת חיזוק עוצמתה של ארצות הברית ככלל, וזו של הנשיא טראמפ בפרט.

האתגר בטהרן, ביירות ועזה: למנוע מהאויב לשקם את יכולותיו

23.07.2025 | מאיר בן שבת | written by
"הסכם מדיני" שמוצג כפתרון המועדף לאתגר הזה עלול ליצור אשליה כוזבת ולהפריע לצעדי המניעה | אכיפה ללא הסכם עדיפה על הסכם ללא אכיפה.

מלחמת העולם השלישית מתקרבת? מדובר ברגע היסטורי ☹️ שעלול להיגמר בפיצוץ

23.07.2025 | רותי פינס פלדמן | written by
בצל ההצלחה הכבירה מול איראן, רבים תוהים בארצות הברית ובעולם: האם אנו ניצבים בפתחה של מלחמת עולם שלישית?

יוזמת IMEC צוברת מומנטום מחודש

23.07.2025 | יוסף רוזן | written by
כך ישראל לא תפספס את הרכבת לאינטרגרציה אזורית.

הוועידה הצרפתית להכרה במדינה פלסטינית: ישראל חייבת לגבות מחיר מדיני מפריז

23.07.2025 | קלוטשטיין | written by
הצהרה רשמית בעד ריבונות פלסטינית של מדינות בולטות בעולם, כולל בריטניה, יכולה לגרום
נזק מדיני כבד. ישראל צריכה לגבש רשימה של צעדים, לפי מדרג עולה, שניתן לנקוט מול מקרון
כדי להבהיר לו את העלות של צעדים חד-צדדיים.

שיעור בתחבולה: אוקראינה למדה מישראל [?] ויישמה זאת במבצע שהדהים את העולם

23.07.2025 | יוסף רוזן | written by
למרות המשא ומתן לסיום המלחמה, רוסיה ממשיכה לתקוף בעומק אוקראינה [?] מבצע "קורי
העכביש" שהפעילה אוקראינה בעומק רוסיה נחשב למרשים, עם השפעה אפשרית גם על עמדת
המיקוח שלה [?] בדומה למבצע הביפרים, אוקראינה לא עדכנה את ארה"ב [?] תוך שמירה על
חשאיות ומרחב הכחשה.

אירופה מעצימה את הביקורת על מדינת ישראל

23.07.2025 | זכי שלום | written by

מבוא

בשבועות האחרונים ניכרת החרפה בביקורת של מדינות באירופה על מהלכיה של מדינת ישראל ברצועת עזה ועל עמדותיה בסוגיית המדינה הפלסטינית. מדינות מפתח באיחוד האירופי, ובראשן צרפת וספרד, השתמשו לאחרונה במינוחים קיצוניים למדי בהתבטאויותיהן כלפי מדינת ישראל ומהלכיה הצבאיים ברצועת עזה. אליהן הצטרפה לאחרונה הולנד שלאורך שנים נקטה מדיניות אוהדת מאוד כלפי מדינת ישראל. במסגרת מאמר זה נבחן את עיקריה של הביקורת וננתח את משמעויותיה מנקודת ראותה של מדינת ישראל.

עיקרי הביקורת

בריאיון לטלוויזיה הגדיר נשיא צרפת, עימנואל מקרון, את המצב ברצועת עזה כ"מביש" (shameful). המצב בעזה "אינו מתקבל על הדעת" (unacceptable), הדגיש מקרון. לדבריו, בעזה "אין מים ואין תרופות. אי אפשר להוציא פצועים החוצה כדי שיקבלו טיפול רפואי, ורופאים אינם יכולים להיכנס לשטח האש. איננו יכולים להעמיד פנים כאילו לא קורה כלום", הוסיף מקרון. "עלינו להעצים את הלחצים לשינוי המצב".

מקרון לא הסתפק בהצגת הביקורת שלו כלפי מדינת ישראל. הוא הוסיף לכך איום מפורש למדי של צעדי ענישה מצד האיחוד האירופאי אם ישראל לא תשנה את מדיניותה: סוגיית "השעיית שיתוף הפעולה" (suspending cooperation) עם ישראל, הבהיר מקרון, היא "שאלה פתוחה" (open question) מנקודת ראותו של האיחוד האירופי.

דברי ביקורת דומים השמיע שר החוץ של צרפת, ז'אן נואל בארו (M. Jean-Noël Barrot): "צעדיה של ישראל", הבהיר השר, "אינם מקובלים" (it's not acceptable). יש להגיע להפסקת אש מיידית ולהגביר את הסיוע ההומניטרי לעזה ובמקביל לשחרר חטופים הנמצאים בידי החמאס. ישראל, הדגיש עוד השר, פועלת בניגוד לכללי המשפט הבינלאומי.

דבריו של מקרון זכו לתגובה חריפה מצד ראש הממשלה, נתניהו: "מקרון", אמר נתניהו, "בחר

לעמוד לצד ארגון טרור אסלאמיסטי רצחני ולהדהד את התעמולה השקרית שלו, תוך האשמת ישראל בעלילות דם".

שר הביטחון, ישראל כץ, היה עוד יותר בוטה בתגובתו. הוא בחר להזכיר לנשיא צרפת את הדרכים שבהן פעלה צרפת במלחמותיה בעבר ואת חלקה בשואת יהודי אירופה: "צה"ל", קבע השר, "פועל ברמת מוסר שאין למעלה ממנה בנסיבות קשות ומורכבות ² ודאי יותר מכל מה שצרפת עשתה במלחמותיה בעבר. אנחנו זוכרים היטב מה קרה ליהודים בצרפת כאשר לא יכלו להגן על עצמם. שהנשיא מקרון לא יטיף לנו מוסר. מצופה מצד מי שמגדיר את עצמו כידיד ישראל לעמוד לצד ישראל במלחמתה מול ארגון הטרור הרצחני חמאס וציר הרשע האיראני המאיימים להשמיד את מדינת ישראל, במקום לנסות למנוע ממנה את זכות ההגנה העצמית".

שגריר ישראל בצרפת, יהושע זרקא, ניסה לצנן מעט את הרוחות. דבריו של מקרון, הוא קבע, היו "מיותרים", ובוודאי שלא היו צריכים להיאמר באורח פומבי. אם יש לצרפת ביקורת על מהלכיה של ישראל, היא צריכה להיאמר בדו-שיח ישיר בין המנהיגים.

עוד קודם לכן הבהיר מקרון שבכוונת ארצו להכיר במדינה פלסטינית ביוני הקרוב. מקרון ניסה לשוות למהלך זה אופי של צעד שישרת את האינטרסים של מדינת ישראל. הצעד הזה, הבהיר, ייעשה במסגרת כנס שייערך בניו יורק בשיתוף פעולה עם סעודיה. מטרתו של הכנס היא קידום הנוסחה של "שתי מדינות לשני עמים". צעד זה, הדגיש מקרון, יאפשר לצרפת ולמדינות אחרות למקד את המאבק נגד גורמים באזור המסרבים להכיר בקיומה של מדינת ישראל ³ הכוונה כמובן לאיראן ולארגוני הטרור הפועלים לצידה.

בשיחה עם הנשיא מקרון הביע ראש הממשלה, נתניהו, התנגדות נחרצת לכוונת הנשיא להכיר במדינה פלסטינית. עד כה, הדגיש נתניהו בפני הנשיא מקרון, אף גורם פלסטיני, כולל ברשות הפלסטינית, לא גינה את הטבח של ה-7 באוקטובר 2023. ברשות הפלסטינית, הוסיף נתניהו, מחנכים את הילדים להשמדת ישראל ומחלקים פרסים כספיים לפעילי טרור. מדינה פלסטינית, סיכם נתניהו, תהיה מעוז טרור איראני, ובכל מקרה רוב הציבור במדינת ישראל מתנגד לכך.

שר החוץ, גדעון סער, היה עוד יותר בוטה בתגובתו. הוא הזהיר את צרפת ממהלך כזה. להערכתו הדבר יפגע במעמדה של צרפת באזור. מעבר לכך, הוא עלול להוביל לצעד תגובה חריף של ישראל בדמות החלת החוק הישראלי ביהודה ושומרון.

ביקורת על דבריו של מקרון נשמעה גם מפיהם של חברי מפלגת האיחוד הלאומי מארין לה פן (Marine Le Pen) וז'ורדן בארדלה (Jordan Bardella). בהופעה לרגל יום העצמאות של מדינת ישראל בשגרירות ישראל בפריז הבהיר ברדלה כי לישראל ולמפלגת האיחוד הלאומי של צרפת יש אויב משותף: האסלאם הרדיקלי.

על סדר היום של האיחוד האירופי מונחת הצעה של הולנד לבחון את המשך הסחר ושיתוף הפעולה עם ישראל לנוכח פעילותה של ישראל בעזה. הצעה זו הועלתה על ידי שר החוץ

ההולנדי, קאספר ולדקאמפ (Caspar Veldkamp) במכתב ששיגר לנציבת האיחוד האירופי ליחסי חוץ, קאז'ה קאלאס (Kaja Kallas). ההצעה צוברת תמיכה בקרב מדינות נוספות באירופה. עד כה הביעו בה תמיכה פינלנד, צרפת, פורטוגל ושוודיה.

נציבת האיחוד האירופי ליחסי חוץ, קאז'ה קאלאס, מודעת היטב לכך שהחלטה בסוגיה זו צריכה להתקבל פה אחד, וכי הסיכויים לכך קלושים מאוד. בתגובה רפה שפרסמה היא אמרה שהצעת הולנד תעלה לדיון במפגש שרי החוץ של האיחוד בבריסל ב-20 במאי 2025. במקביל תיבחנה גם דרכי פעולה אחרות.

במכתבו טוען ולדקאמפ ש"המצור ההומניטרי" (humanitarian blockade) שישראל מטילה על רצועת עזה מהווה הפרה של החוק הבינלאומי (international humanitarian law). לפיכך, הוא מנוגד לסעיף 2 בהסכם שיתוף הפעולה בין ישראל והאיחוד האירופי. סעיף זה קובע שהיחסים בין שני הצדדים יתבססו על כיבוד זכויות הפרט ועקרונות דמוקרטיים (respect for human rights and democratic principles).

ראוי לציין שהצעה דומה הונחה על סדר היום של האיחוד האירופי כבר בפברואר 2024 על ידי ראשי הממשלה של ספרד, פדרו סאנשז (Pedro Sánchez), ושל אירלנד, ליאו וראדקאר (Leo Varadkar). שניהם תבעו שהאיחוד האירופי יבצע "בדיקה מיידית" (urgent review) נוכח החמרת המצב ההומניטרי ברצועת עזה: "מתקפת הטרור הנוראה (horrendous terrorist attack) שביצע החמאס נגד ישראל", כך קבעו השניים, "אינה מצדיקה, ואינה יכולה להצדיק, הפרת החוק הבינלאומי ופגיעה קשה באוכלוסייה האזרחית ברצועה". בנסיבות הקיימות, הבהירו השניים, נדרשת הפסקת אש מיידית לצרכים ההומניטריים.

ביקורת חמורה עוד יותר נגד ישראל השמיע לאחרונה ראש ממשלת ספרד, פדרו סאנשז (Pedro Sanchez). במהלך דיון בפרלמנט הספרדי נשאל ראש ממשלת ספרד על ידי חבר פרלמנט קאטלוני, גבריאל רופיאן (Gabriel Rufian), מדוע ספרד ממשיכה לקיים יחסי מסחר עם ישראל למרות התמשכות המלחמה ברצועה. בתשובתו קבע סאנשז כי ישראל היא "מדינה המבצעת רצח עם" (genocidal state), וכי "ספרד אינה מקיימת קשרי מסחר עם מדינה כזו" (does not do business with such a country).

זו הפעם הראשונה שראש ממשלת ספרד משתמש בניסוחים כה חמורים כלפי מדינת ישראל. התבטאות דומה נשמעה גם מפי שרת ההגנה של ספרד, מרגריטה רובלס (Margarita Robles): "איננו יכולים להתעלם ממה שקורה ברצועת עזה", אמרה שרת ההגנה של ספרד בריאיון טלוויזיוני ב-25 במאי 2024. "זהו רצח עם אמיתי" (real genocide).

בשבוע שעבר הוזמן ראש ממשלת ספרד כאורח הכבוד לוועידת הפסגה של הליגה הערבית: "פלסטיין", קבע שם בנאומו, "מדממת לנגד עינינו. אירופה, והזירה הבינלאומית כולה, לא יוכלו

להתעלם מתמונת מצב זו".

בעקבות התבטאויותיו של ראש ממשלת ספרד זומנה שגרירת ספרד בישראל, אנה סלומון (Ana Salomon), לשיחת נזיפה במשרד החוץ.

משמעויות הביקורת

החרפת הביקורת כלפי ישראל ומדיניותה ברצועת עזה אינה קשורה בהכרח לשינויים כלשהם במדיניותה של ישראל ברצועה לאחרונה. לנו נראה כי המתקפה על ישראל נובעת, במידה רבה, מהערכה של מדינות אירופה שמעמדה של אירופה בזירה הבינלאומית בכלל, ובזירה המזרח-תיכונית בפרט, הולך ונשחק. ההתבטאויות של מדינות אירופה בהקשר המזרח-תיכוני נועדו אפוא להבהיר לממשל הנשיא טראמפ שיש לקחת גם אותן בחשבון במסגרת הפעילות המואצת של הממשל.

פעילותו האינטנסיבית של ממשל טראמפ בזירה המזרח-תיכונית, לרבות ביקורו האחרון של הנשיא במדינות המפרץ, הבהירו היטב מיהו בדיוק "בעל הבית" בזירה המזרח-תיכונית. ממשל טראמפ שולט כמעט באורח בלעדי על סדר היום המזרח-תיכוני: הסדר סוגיית הגרעין האיראני; הסדר "היום שאחרי" ברצועת עזה; אופציות הנורמליזציה בין ישראל ומדינות ערב, ובראשן סעודיה; הסדר היחסים בין ישראל ובין סוריה ולבנון; הגעה להבנות בין ישראל ותורכיה בסוגיות אזוריות שונות; סוגיית הפעילות החות'ית בתימן.

מדינות אירופה חשות, ובצדק, שהן נדחקות לפינה. עוד יותר חמורה, מנקודת ראותן, היא הדרתן מסוגיית ההסדר בין רוסיה ואוקראינה [?] סוגיה הנחשבת, ובצדק, כ"אירופאית" לחלוטין. נורות אזעקה בוהקות נדלקו במשרדי הממשל של רבות ממדינות אירופה בעקבות שיחת הטלפון בין הנשיא טראמפ ופוטין ב-14 במאי 2025, שבסיומה פרסמו שני הצדדים הודעה משותפת על הכוונה לפתוח "מיידי" בשיחות בין רוסיה ואוקראינה לסיום המלחמה ביניהן.

מדינות אירופה העריכו, ובצדק, שבכוונת ארצות הברית ורוסיה למדר אותן ממעורבות כלשהי בסוגיית סיום המלחמה באוקראינה: "אם ייחתם הסכם בין רוסיה ואוקראינה מאחורי הגב שלנו", הצהירה נציבת יחסי החוץ באיחוד האירופי, קאז'ה קאלס (Kaja Kallas), זה פשוט לא יעבוד (it will simply not work). אתה נזקק לאירופה כדי לממש את ההסכם (implement this deal).

ראוי לציין שעוד קודם לכן הגדירה ארצות הברית הלכה למעשה את מסגרת ההסכם לסיום המלחמה. שר ההגנה של ארצות הברית, פיט הגסט (Pete Hegseth), הבהיר ששאיפתה של אוקראינה לחזרה לגבולות שלפני 2014 ושילובה בברית נאט"ו "אינה ריאליסטית" (unrealistic), ואינה יכולה להיות חלק מ"שלום בר-קיימא" (durable peace) בין שתי המדינות.

המהלכים של צרפת וספרד, בעיקר בהקשר המזרח-תיכוני, ובייחוד בסוגיה הפלסטינית, מושפעים קרוב לוודאי גם מן הצורך לרצות את המיעוט הגדול של מוסלמים בתוכן, ומן הרצון שלהן לבדל את עצמן מעמדות הימין הקיצוני במדינותיהן.

אנו איננו יכולים להוציא מכלל אפשרות שלממשל הנשיא טראמפ יש, בנקודת הזמן הנוכחית, אינטרס בהעצמת הביקורת באירופה על ישראל. באחרונה ניכרת החרפה של המתיחות בין ישראל וארצות הברית על רקע מחלוקות שונות, בעיקר בסוגיה האיראנית ובסוגיית רצועת עזה. ייתכן מאוד, אם כי אין לנו ראיות לכך, שלממשל הנשיא טראמפ יש אינטרס להעצים את הביקורת על מהלכיה ועמדותיה של מדינת ישראל מתוך תקווה שהדבר יוביל להגמשת עמדותיה.

ישראל נהגה עד כה בצורה מאוזנת למדי מול הביקורת של מדינות אירופה כלפיה. היא מתחה ביקורת על המהלכים של מדינות אירופה כפי שמתחייב ממעמדה כמדינה ריבונית הנלחמת על קיומה. ואולם, במקביל, היא שומרת על "פרופיל נמוך" של תגובותיה כלפי אירופה, תוך הדגשה שבכל מקרה האינטרסים המשותפים לה ולאיחוד האירופי גדולים בהרבה מהסוגיות המפרידות ביניהן. ולפיכך, אין לה שום עניין "לשבור את הכלים" מול אירופה.

מעבר לכך, לישראל יש בעלות ברית נאמנות באיחוד האירופי ובראשן הונגריה, בראשות ויקטור אורבן, אוסטריה, צ'כיה וגרמניה. מדינות אלה, ניתן להניח במידה רבה של סבירות, תבטחנה שבכל מקרה המאמצים לשינוי מהותי במערכת היחסים בין ישראל והאיחוד האירופי לא יצלחו. על רקע תמונת מצב זו, אנו סבורים שישראל צריכה להמשיך ביחסיה עם אירופה על בסיס הפרמטרים הקיימים עתה.